

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.9>**Д. Цісар,**

ад'юнкт відділення докторантури і ад'юнктури науково-організаційного відділу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Т. Ніколаєнко,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ДЕРЖАВНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЇХ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Постановка проблеми. Якісне виконання завдань покладених на Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ), вимагає відповідного захисту її персоналу з боку держави. Акцентованим це питання постає в контексті здійснення заходів державного захисту, щодо військовослужбовців ДПСУ. Роль та місце цих заходів, які за своєю сутністю є складовими елементами соціального і правового захисту. Слід зазначити, що забезпечення соціального, правового і державного захисту військовослужбовців є сталим фактором впливу на безперервний розвиток правової гілки, тому цей процес постійно знаходиться в полі зору, як військових, науковців, так і суспільства, що дає змогу нарощувати та розвивати механізми законодавчого регулювання захисту військовослужбовців. Однак специфіка деяких нормативно-правових актів, які є утаємничені та можуть визначати певні права та обов'язки військовослужбовців ДПСУ, як громадян України, але не доведені в порядку, встановленому законом, як зазначено в ст. 57 Конституцією України і тому будуть розглядатися

як нечинними. Це утворює колізію норм права.

Розгалуженість етимології понятійно-категоріального апарату ДПСУ, його неоднозначне використання і тлумачення в різних нормативно-правових документах, які регулюють, як оперативну-службову діяльність, так і соціальний, правовий та державний захист військовослужбовців ДПСУ, потребує додаткового дослідження та унормування. А відсутність в Законі України «Про Державну прикордонну службу України» в розділі V окремої статті, яка передбачає реалізацію заходів державного захисту немає і це очевидно. Водночас реалії сьогодення потребують вирішення цих проблем та у тому числі шляхом внесення відповідних змін у Закони України: «Про Державну прикордонну службу України» та «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» для ведення успішної оперативної-службової, оперативної-розшукової та розвідувальної діяльності апаратом ДПСУ в межах своїх повноважень.

Аналіз досліджень і публікацій. Законодавче регулювання державного захисту військовослужбовців та чле-

нів їх сімей виступає, як невід’ємна складова соціального і правового захисту, що спонукає спільноту науковців здебільш до розв’язання проблем соціального і правового характеру, надаючи проблемі державного захисту переважно фрагментарний характер. Проте дослідженнями, які є дотичними до поставленої проблематики у статті, займалися зокрема такі науковці, як П. П. Богуцький, В. Л. Зьолка, Ю. П. Степанова, О. Г. Шило, В. І. Маринів та інші.

Вочевидь, що проблема державного захисту військовослужбовців та членів їх сімей в системі ДПСУ привертає увагу науковців, проте її зміст, роль і місце, потребує додаткового фундаментального дослідження та актуалізації в умовах дії особливого періоду і під час війни, який законодавчо поки що не врегульований.

Метою наукової статті є акцентування уваги на проблемних аспектах та механізмах реалізації заходів державного захисту щодо військовослужбовців ДПСУ та визначення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Основою проходження особою військової служби у лавах збройних формувань України є урочисте складанням Військової присяги на вірність Українському народові та скріпленням її власноручним підписом [1, п. 1, додаток 1], після чого Військова присяга, як документ набуває юридичної сили, де між військовослужбовцем і державою в особі військового формування виникають юридичні процеси взаємозобов’язань та взаємозахисту, де кожна із сторін зобов’язана захищати інтереси іншої.

Основи виконання цих зобов’язань з боку держави закладені у статті 3 Конституції України де людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. Вказана норма виступає постулатом у спрямованості державного захисту військовослуж-

бовців на основі якої будується спеціалізоване військове законодавство.

Доцільно підкреслити, що ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення [3] це вказує, що ДПСУ у відповідності до наведеного нами визначення безсумнівно відноситься до суб’єктів забезпечення державним захистом. Є й інші законодавчі підстави, які вказують на обґрунтованість такого нашого висновку. Так, згідно положення Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», щодо віднесення за нормою абзацу 1 пункту 1 статті 2 цього Закону до категорії правоохоронних органів, саме органів охорони державного кордону [4]. Однак це визначення викликає в нас суперечність трактування ДПСУ, як органу охорони державного кордону, оскільки орган охорони державного кордону є складовою загальної структури ДПСУ [3, ч. 6, с. 6].

На цю суперечність постає цілком закономірне питання раніше нами досліджуване, яким чином буде відбуватися реалізації державного захисту відповідно до норми Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», до прикладу військовослужбовця підрозділу спеціального призначення або територіального органу центрального органу виконавчої влади [3, п. 10, п. 4, ст. 6] діяльність, якого пов’язана із виконанням заходів оперативнорозшукової діяльністю [4, пп. «в», п. 1, ч. 1, ст. 2], адже структурно ці підрозділи та органи входять до системи ДПСУ [5, с. 60–61].

Розглядаючи абзац 2 пункту 1 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» зазначено, що захисту, підлягають працівники правоохоронного органу [4], де на нашу думку виникає вже проблематика застосування термінології в законодавстві, адже до особового складу ДПСУ входять, як військовос-

лужбовці так і працівники ДПСУ [3, ст. 14]. Слушно зауважує Ю. П. Степанова, що норми Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» не є універсальними в питаннях захисту працівників правоохоронних органів, оскільки об'єкт захисту визначено цим законом досить вузько [6, с. 189].

В. Л. Зьолка ототожнюючи сукупність військовослужбовців та працівників прикордонного відомства, які наділені державою спеціальним правовим статусом з метою виконання передбачених законодавством функцій (завдань) у прикордонному просторі, щодо забезпечення територіальної цілісності та недоторканності державного кордону пропонує розглядати їх, як персонал ДПСУ [7, с. 456]. Тому доцільно всіх осіб, які входять до складу ДПСУ та користуються відповідним захистом, гарантований державою, визначити як персонал Держприкордонслужби [8, с. 8].

Важливо зауважити, що з моменту початку здійснення переходу у 2003 р. у формат ДПСУ, як правонаступника Прикордонних військ України [3, п. 3, р. IX], зміни до Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», які нами вже зазначалися, не вносилися, про що додатково свідчить відсутність у статті 4 цього закону, правової основи захисту працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, а саме: Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [4].

В межах визначених Законом України «Про Державну прикордонну службу України» завдань покладених на ДПСУ, п. 10 ст. 19 передбачає здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної, адміністративно-юрисдикційної та оперативної-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення охорони та захисту державного кордону України [3]. Ці завдання законодавчо обумовлюються

державою, щодо ДПСУ у наявності і реалізації механізмів спеціальних заходів державного захисту, щодо військовослужбовця/працівника.

В свою чергу П. П. Богуцький зазначає що, в умовах виконання обов'язків військової служби недоторканність військовослужбовців набуває особливої уваги. Саме тому положення Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», щодо недоторканності особи військовослужбовця винесено в окрему норму статті 7 цього Закону [9, с. 28].

Стаття 1 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлює систему особливих заходів державного захисту суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так саме від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб [4].

На наш погляд, за своєю формальною ознакою такий державний захист, є правовим. Разом з тим, на нашу думку, визначений державний захист, як такий різновид захисту є соціальним, оскільки за визначенням він спрямований на протидію від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених суб'єктів захисту, осіб та їх близьких родичів, саме у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб.

Розглядаючи далі зміст державного захисту військовослужбовців ДПСУ важливо відмітити, що в законодавчих нормах акцентується його спрямованість на захист від посягань на такі їх соціальні цінності, як життя, здоров'я, майно. Це передбачає можливість здійснення такої форми реалізації, як вживання спеціальних заходів безпеки, а саме: зміна даних

про особу, місце проживання, роботи, навчання. Як умова такої реалізації одночасно констатується наявність зв'язку таких загроз із здійсненням військовослужбовцем ДПСУ оперативно-розшукової діяльності.

Визначає механізм реалізації спеціальних заходів, саме Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». В ст. 5 цього Закону передбачається можливість застосування таких видів спеціальних особливих заходів, як особиста охорона, охорона житла і майна; видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, встановлення телефону за місцем проживання; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту, переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміни документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання [4].

На наш погляд, саме у такий спосіб досягається особлива увага на те, що механізмом такого захисту здобувається безперервність стану захищеності особи. Цей фактор стає важливим в першу чергу в екстремальних ситуаціях, які виникають у зв'язку з виконанням військовослужбовцем ДПСУ завдань, що пов'язані з загрозою для їх життя. Проте із ст. 15 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», здійснення спеціальних заходів забезпечення безпеки працівників органів охорони державного кордону покладається – на органи охорони державного кордону України [4]. Тобто усі заходи захисту військовослужбовців та членів їх сімей проводять виключно тим відомством до якого віднесено належність особи захисту. Питання взаємодії з іншими органами, службами в цьому Законі не передбачені, що

в певній мірі ускладнює процес захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Адже це зовсім інший і більш складніший напрям комунікації, ніж взаємодія в рамках оперативно-службової діяльності [5, с. 60].

Законодавчий механізм реалізації спеціальних заходів захисту військовослужбовця ДПСУ передбачає комплекс відповідних заходів. Він додатково має регламентуватись підзаконними відомчими актами. Специфіка реалізації такого захисту цілком обґрунтовано носить обмежений, утаємничений характер, оскільки саме у такий спосіб можлива дієва і ефективна протидія ворожим посяганням на військовослужбовця ДПСУ. Саме на цій підставі наказом Центрального управління Служби Безпеки України від 19.04.2023 року № 137 «Про затвердження Змін до розділу II Зводу відомостей, що становлять державну таємницю», внесені зміни до розділу II Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (пункт 4.1.19), саме щодо ступня таємності відомостей про проведення заходів стосовно визначених категорій осіб, у тому, числі на наш погляд й військовослужбовця ДПСУ, який взятий під захист у зв'язку з виникненням загрози життю чи здоров'ю, щодо заміни документів або зміни зовнішності чи переселення в інше місце проживання [10, п. 4.1.19].

Це спонукає виникненню додаткових, таємних нормативно-правових актів, які мають регламентувати конкретні деталі механізму реалізації конкретних спеціальних заходів, що передбачені Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» і мають бути доведені до осіб захисту. Саме це передбачено ч. 3 ст. 57 Конституції України, що закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права і обов'язки громадян, та не доведені до відома населення у порядку встановленим законом вважаються не чинним [2].

ування телефонних та інших переговорів може здійснюватися тільки в разі порушення кримінальної справи у зв'язку з посяганням на життя, здоров'я, житло і майно військовослужбовця ДПСУ та його близьких чи перешкоджання виконанню покладених на нього обов'язків та здійснення наданих прав, якщо іншими способами одержати інформацію не можливо [4].

Слід також зазначити, що механізм реалізації, як цього спеціального заходу по використанню технічних засобів контролю і прослуховування, так і іншого, передбаченого ст. 10 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», щодо забезпечення конфіденційності даних про осіб, взятих під захист, безпосередньо не створює стану захищеності особи, що охороняється, а швидше виконує при цьому функцію інформаційного забезпечення для проведення інших заходів [4].

Вагомими, на наш погляд, саме з огляду створення стану безпеки і захищеності є механізм реалізації спеціальних заходів, передбачених статтями Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» відповідно: ст. 9 (тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку) та ст. 11 (переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів в інше місце проживання). Їх застосування в комплексі з іншими (особи охорона, використання технічних засобів), на наш погляд, дійсно може забезпечити безпеку [4].

Важливою для механізму реалізації всіх спеціальних заходів є обставина, обумовлена частиною другою ст. 11 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», яка встановлює обов'язковість органів і підрозділів, що реалізують такі заходи, здійснювати їх без будь-якого обмеження

житлових, трудових пенсійних та інших прав осіб, взятих під захист. Реальність застосування цієї законодавчої норми в сучасних умовах економічного становища держави викликає сумніви [4].

В іншому ракурсі доцільно наголосити на скільки законодавчий механізм реалізації спеціальних заходів враховує проблеми психологічного стану людини, як фактору впливу на її здоров'я, з урахуванням індивідуальності особи. На жаль, ці аспекти в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» зумовлюються швидше всього саме, як інші. Тому використання, як форма реалізації, наприклад, таких заходів, як переведення на іншу роботу, направлення на навчання, переселення в інше місце проживання, є швидше ймовірним, ніж реально здійсненим саме, щодо військовослужбовця ДПСУ.

Так, особа, щодо якої прийнято рішення про застосування спеціальних заходів безпеки, може використовувати такі права: знати про заходи безпеки, які застосовуються щодо неї; вимагати від органу, який забезпечує безпеку, вжиття додаткових заходів безпеки, передбачених цим законом, або скасування яких – небудь із здійснюваних заходів; оскаржувати прокурору або до відповідного вищого органу, який забезпечує безпеку, незаконні рішення і дії посадових осіб, які забезпечують безпеку. Разом з тим передбачається й інша форма механізму реалізації, яка полягає у необхідності виконання і додержання військовослужбовцем ДПСУ в разі взяття його під захист, таких обов'язків: виконання законних вимог органів, які забезпечують його безпеку; негайно інформувати зазначені органи про кожний випадок погрози або протиправних дій щодо нього; дбайливо ставитися до майна, зброї і документів, виданих йому у тимчасове особисте користування для забезпечення безпеки; використовувати

вати видану зброю виключно в інтересах свого захисту і виконання покладених на нього законом обов'язків [4, ст. 19].

Враховуючи наявність у суб'єкта державного захисту зазначених прав та обов'язків О. Г. Шило, В. І. Маринів приділяють особливу увагу питанню, щодо скасування заходів безпеки, які регулюються статтею 20 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», а саме: а) закінчення строку конкретного заходу забезпечення безпеки; б) усунення небезпеки; в) заява особи, щодо якої застосовано заходи забезпечення безпеки; г) систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, які забезпечують її безпеку, якщо цю особу письмово було попереджено про можливість такого скасування [4], як зазначають науковці навряд чи нормально визнавати здійснення правоохоронними органами, на які покладено ці функції, пріоритетним порівняно з безпекою конкретної особи, навіть якщо вона і не виконувала покладених на неї обов'язків, пов'язаних з реалізацією захисних заходів, адже причини їх невиконання заслуговують на самостійну наступну оцінку, особливо у випадках, коли скасування заходів безпеки може призвести до тяжких наслідків заподіяння шкоди здоров'ю особи, що знаходилася під захистом, її смерть [10, с. 165–166].

Висновки. Удосконалення та створення нових механізмів законодавчого регулювання можливостей, щодо реалізації спеціальних заходів державного захисту військовослужбовців ДПСУ, враховуючи їх оперативну–службову діяльність, пов'язану із проведенням заходів розвідувальної, оперативної–розшукової діяльності та здійсненні ними контррозвідувальних заходів, потребує внесення змін до Закону України: «Про Державну прикордонну службу України», «Про державний захист працівників

суду і правоохоронних органів» та узгодження з іншими законами, які регулюють діяльність ДПСУ.

Застосування заходів державного захисту в Законі України «Про Державну прикордонну службу України» законодавчо не врегульовано. Тому потребує доповнення розділу V цього закону окремою статтею, яка буде визначати механізми реалізації заходів державного захисту, можливість спільного проведення цих заходів з іншими відомствами України та порядку доведення/ознайомлення із таємною частиною персонал ДПСУ, яка передбачатиме права та обов'язки суб'єктів державного захисту.

У статті досліджено, законодавче регулювання можливостей та механізмів забезпечення реалізації спеціальних заходів державного захисту військовослужбовців Державної прикордонної служби України, ступінь важливості створення нових та удосконалення вже існуючих заходів, що виступають невід'ємною складовою соціального і правового захисту, необхідність їх адаптації до умов особливого періоду під час дії воєнного стану в країні.

Окреслено, характер оперативно-службової діяльності, військовослужбовців Державної прикордонної служби України, який обумовлює державу до застосування відповідних різновидів форм та механізмів державного захисту, які потребують покрокової конкретизації її реалізації. Підкреслено можливості застосування цих різновидів спеціальних заходів із врахуванням морально-психологічного стану людини та клімату в її родині, готовності до сприйняття вимушених труднощів та обмежень у разі трансформації в юридичній площині (зміна установчих даних, виконання обов'язків особи захисту) так і в соціальному просторі (переїзд, зміна місця проживання, роботи, середовища).

Встановлено, що заходи державного захисту, здійснюються в межах сил і засобів відомства, до якого належить суб'єкт захисту. Тобто держаний захист не виступає коаліцією відомств наділених інструментами проведення спеціальних заходів державного захисту, а носить характер внутрішньовідомчого захисту з обмеженим ресурсами та делегованими державою повноваженнями.

Акцентовано увагу на особливостях застосування етимології понятійно-категоріального апарату в Законах України, що регулюють питання здійснення спеціальних заходів державного захисту представників Державної прикордонної служби України. Доведено, необхідність здійснення однозначного тлумачення категорії осіб на яких поширюється застосування спеціальних заходів державного захисту.

Наголошено на тому, що державний захист є соціальним та правовим, оскільки за своєю сутністю він спрямований на протидію від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених суб'єктів захисту, осіб та їх близьких родичів, безпосередньо у зв'язку із здійснення службової діяльності цих осіб. Здійснення втаємничення у нормативно-правових актах дорожньої карти реалізації державного захисту, може бути обґрунтованою у тому разі, коли йдеться передусім про дані, які розкривають інформацію, щодо конкретної особи, відносно якої застосовуються ці заходи.

Ключові слова: державний захист, соціально і правовий захист, спеціальні заходи, військовослужбовці.

Tsisar D., Nikolaienko T. State protection of servicemen of the State Border Guard Service as one of the elements of their social and legal protection

The article investigates the legislative regulation of possibilities

and mechanisms for ensuring the implementation of special measures of state protection of servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine, the degree of importance of creating new measures and improving existing ones which form an integral part of social and legal protection, and the need to adapt them to the conditions of a special period during martial law in the country.

The research outlines the nature of operational and service activities of servicemen of the State Border Guard Service of Ukraine, which requires the State to apply relevant types of forms and mechanisms of state protection requiring a step-by-step specification of its implementation. It emphasises the possibilities of applying such types of special measures, taking into account a person's moral and psychological state and a climate prevailing in his/her family, readiness to accept forced difficulties and restrictions in the event of transformation into the legal plane (change of constituent data, fulfillment of duties of a person's protection) and in the social plane (moving, changing place of residence, work, environment).

It was established that state protection measures are carried out using resources and facilities of a department to which a subject of protection belongs. In other words, state protection is not a coalition of departments having the tools for conducting special state protection measures, but is rather associated with intra-department protection with limited resources and powers delegated by the state.

The article focuses on peculiarities of application of the etymology of the conceptual and categorical apparatus in the Laws of Ukraine regulating the implementation of special measures of state protection of representatives of the State Border Guard Service of Ukraine. It proves the need for an unambiguous interpretation of a

category of persons who are subject to implementation of special measures of state protection.

It also emphasises the fact that state protection is social and legal, as it is essentially aimed at preventing encroachments on the life, health, housing and property of the specified subjects of protection, persons and their immediate relatives, resulting directly in connection with performance by such persons of their official duties. Security classification of the road map for implementation of state protection in the regulatory and legal acts can be justified in the case when it is primarily relates to the data that reveal information about a specific person with relation to whom these measures are applied.

Key words: state protection, social and legal protection, special measures, servicemen.

Література

1. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. URL : <https://cutt.ly/0wFWpADC>.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. URL : <https://cutt.ly/fVj06Iq>.

3. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 19.06.2003 р. № 965-IV. URL : <https://cutt.ly/w4fYNwr>

4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993р. № 3781-XII. URL : <https://cutt.ly/XwDuUKDA>

5. Удосконалення взаємодії органів Держприкордонслужби та інших державних органів щодо протидії порушенням законодавства про державний кордон України. Науково-дослідна робота. Шифр 0121u114264 : / В.Л. Зьолка, Ю.І. Лит-

вин, П.П. Волинець, Д.В. Цісар; Хмельницький, НАДПСУ, 2022. 138 с.

6. Ю.П. Степанова. Кримінально-правовий захист військовослужбовців та працівників ДПСУ від протиправних посягань, вчинених у зв'язку з їх службовою діяльністю. Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Грамад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». – Харків: [б. в.], 2023. – Вип. 1(19). – ISSN 2311-9640 (online), с. 182–206. URL : <https://cutt.ly/twJnAbfA>

7. В.Л. Зьолка. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект). Монографія. Хмельницький : НАДПСУ, 2015. 672 с.

8. Дмитро Цісар. Понятійно-категоріальний апарат дослідження соціального і правового захисту військовослужбовців Державної прикордонної служби України. Науково – практичний юридичний журнал Публічне право. № 1 (49) / 2023, 118 с., 5–14. URL : <https://cutt.ly/2wFWad46>.

9. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» : науково-практичний коментар / П.П. Богуцький, О.В. Кривенко, А.О. Кривенко, В.Й. Пашинський; Львів : НАСВ, 2019. 254 с.

10. Про затвердження Змін до розділу II Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Центрального Управління Служби Безпеки України від 19.04.2023р. № 137. URL : <https://cutt.ly/xwDuOwrG>

11. О.Г. Шило., В.І. Маринів. Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах. Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2000. – № 2(21). 224 с. 157–166.

